

Marc FERRO

Căderea Zidului din Berlin și
a comunismului pe înțelesul
nepoțelei mele Soazig

Traducere din franceză de Adrian CIUBOTARU

CARTIER

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Difuzare:

București: Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

Chișinău: str. București, nr. 68. E-mail: cartier@cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel./fax: 34 64 61. E-mail: casacartii@cartier.md

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria Vărul Shakespeare, str. Șciusev, nr. 113, Chișinău. Tel.: 23 21 22. E-mail: librariavs@cartier.md

Librăria 9, str. Pușkin, nr. 9, Chișinău. Tel.: 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Colecția Verde este coordonată de Vitalie Coroban

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Em. Galaicu-Păun

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Marina Fusa

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Combinatul Poligrafic (nr. 92017)

Marc Ferro

LE MUR DE BERLIN ET LA CHUTE DU COMMUNISME EXPLIQUÉS À MA PETITE-FILLE SOAZIG

© Éditions du Seuil, 2009

Marc Ferro

CĂDEREA ZIDULUI DIN BERLIN ȘI A COMUNISMULUI PE ÎNȚELESUL NEPOȚELEI MELE SOAZIG

Ediția I, noiembrie 2009

© 2009, Editura Cartier pentru prezenta versiune românească. Această ediție a apărut într-un tiraj de 800 de exemplare. Toate drepturile rezervate. Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Ferro, Marc,

Căderea Zidului din Berlin și a comunismului pe înțelesul nepoțelei mele Soazig / Marc Ferro ; trad. : Adrian Ciubotaru ; cop. : Vitalie Coroban. – Ch. : Cartier, 2009 (Combinatul Poligr.). – 104 p. – (Colecția Verde).

Tit. orig. : Le mur de Berlin et la chute du communisme expliqués à ma petite-fille Soazig. – 800 ex.

ISBN 978-9975-79-602-6

087.5:321.74

F 41

În acest eseu am lăsat-o pe Soazig să-și pună întrebările. Mai mult decât atât, am modificat ordinea acestora.

În realitate, ni s-a părut oportună publicarea întrebărilor pe care și le pune o adolescentă asupra bulversărilor majore ale timpului nostru.

Odată ce întrebările nu sunt puse într-o ordine istorică tradițională, la sfârșitul acestui text poate fi găsită o cronologie corespunzătoare evenimentelor evocate.

De ce a existat acest Zid, de ce la Berlin?

Căderea Zidului berlinez marchează mai mult decât orice altceva prăbușirea regimului comunist. Sigur că au existat și alte „ziduri” în istorie, dar niciunul nu a avut semnificația celui construit la Berlin.

În China antică, zidul înălțat în jurul țării avea funcția de a o proteja de invaziile străine. *Limes*-ul dimprejurul Imperiului Roman reprezenta un ansamblu de fortificații menit să protejeze teritoriul de barbarii din nord și de nomazii din sud. În ultimii ani, zidul construit în sudul Israelului (nu trebuie să-l confundăm cu Zidul Plângerii din Ierusalim) are ca scop apărarea țării de teroriștii palestinieni. Americanii construiesc acum un zid la frontiera cu Mexic, destinat să pună capăt imigrației clandestine.

Toate aceste ziduri au o funcție defensivă. Nu și în cazul celui din Berlin. El a fost edificat în 1961 pentru a stăvili exodul berlinezilor și al germanilor din Republica Democrată Germană (RDG – DDR în germană) care vroiau să treacă în Vest. Dar descompunerea regimului comunist în URSS și zvâcnirile democrațiilor populare, mai ales în Polonia, au generat o undă de șoc atât de puternică, încât zidul din Berlin a cedat sub presiunea

populară, grăbind sfârșitul RDG și unificarea celor două Germanii. Această cădere a însemnat nu numai sfârșitul regimurilor comuniste din Est, ci și divizarea pe care Europa a cunoscut-o după Cel De-al Doilea Război Mondial.

Într-adevăr, de îndată ce s-a constituit „marea alianță” dintre URSS, Marea Britanie și SUA în timpul conflictului, soarta viitoare a Germaniei a ajuns subiect de negocieri și de rivalități: va rămâne unită sau va fi fragmentată? Potrivit acordurilor de la Potsdam, s-a decis ca Germania să fie împărțită în patru zone de ocupație (Franța având dreptul la zona ei), urmând să i se fixeze viitorul statut global. Ca și întreaga țară, Berlinul a fost împărțit, la fel, în patru zone de ocupație. Or, începând din 1946, foștii aliați adoptă o politică radical diferită. În timp ce sovieticii, al căror teritoriu fusese devastat, purced la demontarea uzinelor în zona ocupată de ei, pentru a favoriza propria lor reconstrucție și a-i slăbi pe foștii dușmani – înstrăinându-și astfel populația –, americanii, dimpotrivă, îi ajută pe nemți să revină la o viață normală prin toate mijloacele: înmulțirea donațiilor private, contribuția la reconstruirea orașului Köln etc. Sunt organizate „trenuri ale prieteniei” pentru a preveni aderarea Germaniei la comu-

nism. Englezii adoptă aceeași atitudine; francezii, de asemenea, deși cu mai multă reticență: totuși, doar Statele Unite au mijloacele necesare pentru a-și duce la bun sfârșit strategia.

Franța e geloasă față de favorurile pe care americanii le acordă germanilor, iar acest sentiment vădește, cel puțin în parte, popularitatea partidului comunist, care le denunță neîncetat. După „lovitura de stat de la Praga”, în 1948, și preluarea totală a puterii de către comuniștii cehi cu ajutorul Moscovei, americanii reacționează prin integrarea masivă în economia lor a Germaniei pe care o controlează. De altfel, n-o fac singuri – li se asociază englezii. Pentru a înfrunta stagnarea pe care o cunoaște țara devastată, ei încep o reformă monetară menită să regenereze economia. Noua marcă-1948 este lansată până și în Berlin, ceea ce pentru sovietici era echivalent cu o provocare. Acestei reforme, premisa creării unui stat german de Vest, rușii îi răspund prin organizarea unei blocade în jurul Berlinului. Se desfășoară atunci prima probă de foc a Războiului Rece. De vreme ce, grație reformei monetare, abundența domnește în zonele vestice, americanii pun pe orbită, pentru a salva Berlinul, un pod aerian care, dincolo de orice așteptări, este un succes ab-

solut. De acum înainte, americanii sunt salvatori în ochii germanilor, iar recunoștința acestora va fi durabilă. Rușii trebuie, la rândul lor, să înghită pilula: ei pun capăt unei blocaje de o sută de zile, avansând rațiuni de ordin umanitar.

Între timp, aliații din Vest i-au încurajat pe germani să făurească o lege fundamentală care va sta la temelia creării Republicii Federale. Imediat după aceasta, sovieticii își transformă zona de ocupație într-o Republică Democrată și îi acuză pe americani de divizarea Germaniei.

La acea dată însă, germanii, încă anestezi-ați politic după înfrângere, constată că țara lor se reconstruiește cu ajutorul Vestului. În 1953, Berlinul se revoltă împotriva comuniștilor, do-vadă că orașul, după blocadă și podul aerian, a devenit epicentrul Războiului Rece și simbolul luptei pentru libertate.

Urbea, situată geografic în mijlocul RDG, este, cu toate acestea, locul de coabitare a celor două regimuri. Astfel încât o parte din ce în ce mai mare a populației din Berlinul de Est și din RDG trece treptat în Vest: în scurt timp, vor fi aproape două milioane de transfugi. În 1961, pentru a pune capăt unei asemenea forme de protest, rușii și cârmuitorii RDG construiesc un

zid care interzice orice exod. Edificarea sa formalizează brutal libertățile, mai ales pe aceea de a alege viața. Cu acest simbol situat în mijlocul Berlinului, orașul-enclavă rămâne totuși în contact cu Vestul, iar Germania rămâne o națiune, deși divizată în două state, RFG și RDG, ambele recunoscute de comunitatea internațională.

În ciuda tensiunii permanente pe care o generează situația dată, agravată de participarea forțelor est-germane la represiunea din Praga în 1968, Willy Brandt, din Vest, încearcă să normalizeze raporturile dintre cele două state. Urmează o minidestindere, dar revoltele din Polonia de la sfârșitul anilor 1970 îl fac pe Honecker să se teamă că molima va atinge RDG. Regimul est-german se înăsprește, poliția sa secretă, *Stasi*, instituie un regim de supraveghere foarte dur – descris în filmul *Viața celorlalți* de Florian Henckel von Donnersmarck –, iar germanii, mai mult ca niciodată, încearcă să evadeze.

În lucrarea sa, *Căderea Zidului din Berlin la televiziunea franceză*, Gilles Freissinier a constatat o „răsturnare” în mediatizarea zidului¹. Inițial ignorat, ca și majoritatea subiectelor refe-

¹ Gilles Freissinier, *La chute du mur de Berlin à la télévision française. De l'événement à l'histoire*, Paris, L'Harmattan,

ritoare la Germania, până în 1989 Zidul a fost mereu evocat doar sub formă de cronici, de anecdote dramatice. Mai apoi, el invadează ecranele, iar căderea sa îl transformă în eveniment. După această, în special pe canalul Arte², el devine un subiect istoric – o „istorie-amintire”, apelând în principal la experiența berlinezilor. Cu toate că prăbușirea Zidului apare ca un moment de cotitură în istorie, contextul internațional rămâne pur și simplu schițat, de exemplu, prin intervențiile lui Gorbaciov privitoare la Germania.

La ora actuală, sondajele și retrospectivile sunt provocate de comemorare – mereu pe fundalul mărturiilor, al poveștilor de viață în care se exprimă compasiunea pentru soarta germanilor –, precum și de tema reunificării și a deziluziilor pe care le-au cunoscut după aceasta locuitorii din RDG.

Epoca Zidului a durat între 1961 și 1989. Trebuie să vorbim acum despre forța sau despre slăbiciunea lumii comuniste?

Edificarea Zidului a constituit un act de forță, aidoma blocadei Berlinului din 1948. Or, aceasta din urmă s-a încheiat cu un eșec, întocmai ca și criza din Cuba în 1961, când URSS a fost constrânsă să-și retragă rachetele pe care le dislocase pe insulă pentru a susține regimul lui Fidel Castro:

Niciodată sovieticii nu vor mai admite o situație similară [...]. Amplasarea rachetelor acolo unde nu le puteai menține era „aventurism” curat, își dădea cu părerea amiralul Kuznețov; se înțelege de la sine că progresele strategice, precum Istoria, trebuie să fie ireversibile.

Aceasta era dogma căreia evenimentele îi dăduseră până atunci dreptate. „Mergeam în sensul istoriei”: trecerea Chinei la comunism, emanciparea popoarelor colonizate, pe care o pecetluiește criza Suezului³ – atunci când URSS

² Post de televiziune public franco-german promovând valorile culturii și artei europene. (*n.t.*)

întinde mâna Statelor Unite împotriva „puterilor imperialiste” –, discursul mai mult sau mai puțin socialist al unui anumit număr de conducători ai națiunilor emancipate, extinderea acestei mișcări în Africa portugheză și, prin Cuba, în câteva state latino-americe, toate sunt semne încurajatoare pentru Moscova, chiar dacă, în același timp, revoltele din țările est-europene necesitau intervenția forțelor armate sovietice.

Or, pentru URSS situația devine curând din ce în ce mai proastă. URSS este incapabilă să-și susțină aliații arabi împotriva Israelului în timpul Războiului de Șase Zile⁴ și intră în conflict cu China lui Mao Zedong, care condamnă politica sa „revizionistă” și reproșează sovieticilor intenția de imixtiune în destinul comunist al Chinei.

Pentru a preveni urmările ineluctabile ale unor atare bulversări, ilustrate de călătoria lui Nixon la Beijing în 1972, Moscova își schimbă poziția și se declară gata să substituie confruntarea cu „coexistența în colaborare”; urmează un potop de acorduri asupra dezarmării și limită-

³ Criza din Suez sau operațiunea Kadesh este un război care a izbucnit în 1956 pe teritoriul egiptean între Egipt și o alianță secretă formată din Israel, Franța și Marea Britanie în urma naționalizării canalului Suez de către Egipt. (*n.t.*)